

AVRESANDE:

HENRIK JACOB
WIKAR

Henrik Jacob Wikars resa i huvuddrag.
K.H.Renlunds museum.

“

I GAVE FORT THAT I WAS BORN
IN THIS COUNTRY AND SAID THAT I SHOULD
LIKE TO ACCOMPANY THEIR PARTY TO LOOK
OUT FOR A FARM FOR MYSELF
HIGHER UP ALONG THE GREAT RIVER.
THEIR LEADER WELCOMED THIS,
KNOWING THAT IF I ACCOMPANIED HIM
HE WOULD BE BETTER PROTECTED
AGAINST ROBBERS (AS I WAS PROVIDED WITH
A RIDING HORSE AND GUN);
SO WE JOURNEYED FROM GOEDOUS TO THE
COMPANY'S FORD IN HALF A DAY.

”

H.J. Wikar 1778/1779

Gamlakarlebybon Henrik Jacob Wikar var en man som kunde tillskrivas många epitet. Han var lantmätarson, student, teologistuderande, äventyrare, hasardspelare, rymling, upptäcktsresande, och också forskare i sydafrikanska folkstammar. För en son av den tidens Gamlakarleby bar hans resa långt – inte bara till sjöss utan ända till de inre delarna av Afrika.

Wikar föddes i centrum av Gamlakarleby år 1752. Familjerna som bodde i centrumkärnan var stadens förmögnaste, så också familjen Wikar; fadern och lantmätaren Jacob Johan Wikar, och modern, kyrkoherdedottern från Vasa, Margareta Carlborg. Efter att Jacob Johan hade dött 1755 blev rådmann Johan Roering förmyndare för barnen.

Henrik Jacob styrde redan som ung in på lärostigen och kom slutligen att studera teologi i Åbo. Där vidtog ett fascinerande äventyr. Den unge äventyrslystne och nyfikne mannen avbröt sina studier. Spelberoendet blev uppenbarligen ödesdigert och försvårade slutförandet av studierna. Wikar lyckades dock tack vare kontakter inom släkten ta värvning för Nederländska Ostindiska kompaniet. Resan gick från Amsterdam, eventuellt via Göteborg (man har tidigare trott att han kom från västra Sverige) till Sydafrika, Kapstaden, där han arbetade som sjukhuskrivare.

Det Nederländska Ostindiska kompaniet (VOC) var ett av världens första internationella företag, en megakorporation med närapå statliga rättigheter. Där Kapstaden nu finns, hade kompaniet år 1652 grundat en bestående bas för de av företagets handelsfartyg som färdades till Indonesien. Efter ett slag om jord och inkomst drog sig en del av den sydafrikanska folkgruppen Khoisanfolket som bott på området inlands medan en del började arbeta för de vita.

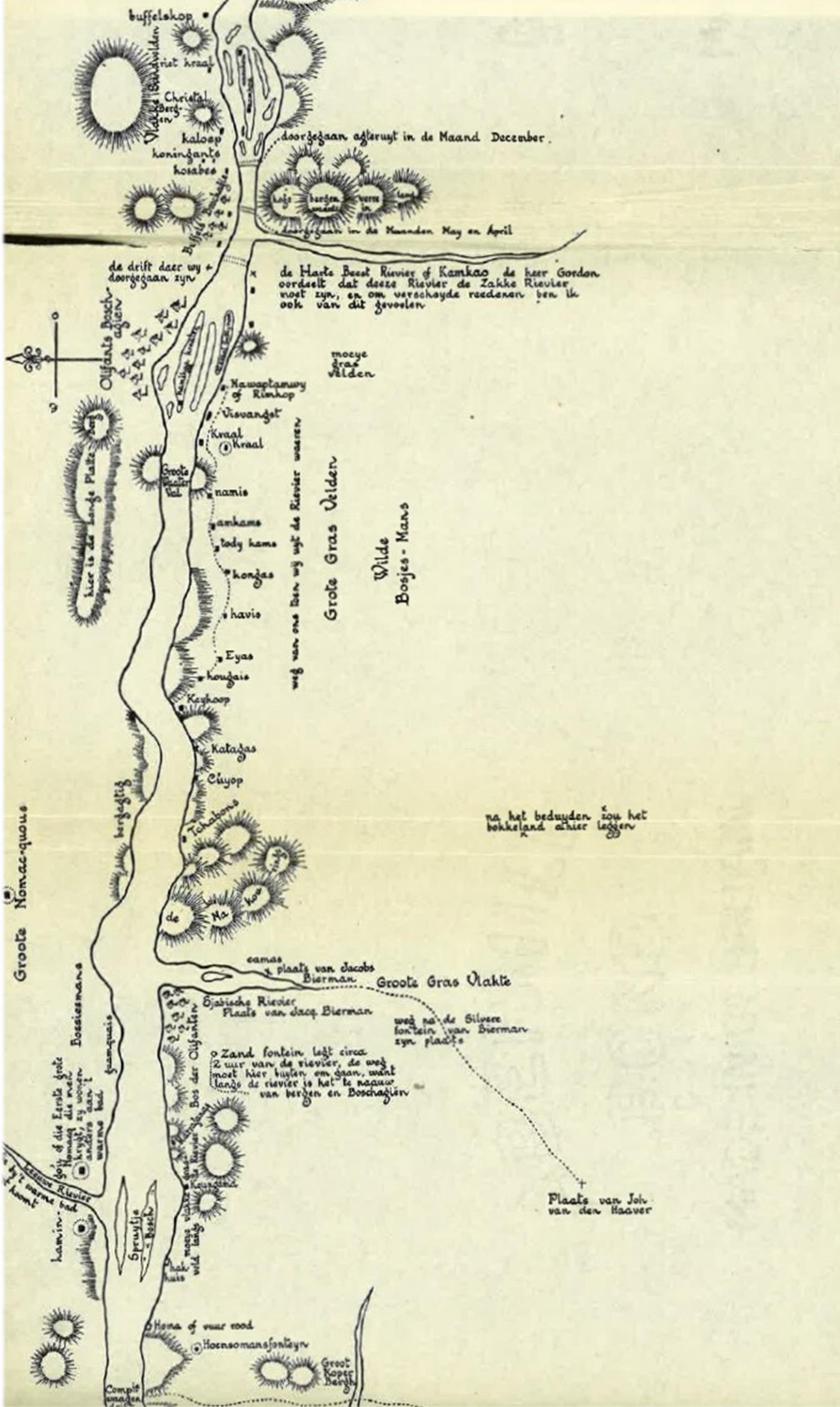

Gamlakarleby var vid den tiden en betydande hamnstad för handel och sjöfart med goda kontakter ute i världen. I detta avseende var Wikars rutt redan öppen. Fanns det flera orsaker till Wikars avfärd? Forskarna har inga säkra svar på detta. Var det bara fråga om en nyfiken och företagssam gamlakarlebybo som ville se världen?

Månne Henrik Jacob Wikar, han som skulle bli äventyrare, satt och snurrade på en dylik jordglob i gamlakarlebyhemmet. "Vart pekar fingret"... K.H.Renlunds museum.

Wikars resa blev utan tvekan ett riktigt äventyr. Bekymrad över sina spelskulder lämnade han arbetet på handelskompaniet och flydde djupt in i södra Afrika, till Oranjefloden. Han skaffade sitt leverne genom jakt och levde i nära kontakt med de infödda folken. Det finns ingen vetskap om hans liv från april 1775 till september 1778.

Från slutet av 1778 till juli 1779 förde han dagbok om sitt liv bland jakt-, samlar- och herdestammar. Det var fråga om en så kallad Khoisastam, med därtill hörande san (bushmän) och koi-koi (hottentotter). De första dagboksanteckningarna är skrivna nära orten Goodhouse.

Karta över ett sydafrikanskt område där gamlakarlebybon Wikar äventyrade på 1770-talet. Bild från boken med Wikars dagbok, Mossop (ed.) 1935.

The Journal of Hendrik Jacob Wikar (1779)

with an English translation

by

A. W. VAN DER HORST

and

The Journals of Jacobus Coetsé Jansz: (1760)

and

Willem van Reenen (1791)

with an English translation

by ,

DR. E. E. MOSSOP

Edited, with an introduction and footnotes, by

DR. E. E. MOSSOP

THE VAN RIEBEECK SOCIETY
CAPE TOWN
1935

Hans rutt följde Oranjefloden i cirka 300 mil, från Goodhouse till Koegas. Wikar var troligen den första europén som såg Augrabies vattenfall.

Fastän Wikar inte hade någon utbildning inom antropologi har hans dagboksanteckningar vetenskapligt värde. Forskarna anser hans dagbok vara en mycket värdefull forskningskälla. Han beskrev noggrant de afrikanska folkens livsstil vid Oranjefloden, bl.a. jaktmetoder, religion, äktenskap, barnuppfostran, handel, ceremonier och krig.

Wikars dagbok finns bevarad i ett museum i Pretoria, Sydafrika, där Wikar för övrigt har skrivits in i historieböckerna som en betydelsefull person, till skillnad från hans anseende i hemstaden – åtminstone hittills. På bild, upplagan från 1930-talet (Mossop, ed. 1935), som finns på Finlands Migrationsinstitut.

“

DÅ DEN LIVLIGA SJÖFARTEN OCH HANDELN I ÖSTERBOTTEN UNDER 1700-TALET'S ANDRA HÄLFT HJÄLPTE FRAM ANDERS CHYDENIUS PÅ HANS VÄG SOM FÖRKÄMPE FÖR LIBERALISMEN, DOCK UTAN ATT ERHÅLLA INTERNATIONELLT ERKÄNNANDE, LEDDE SAMMA FÖRUTSÄTTNINGAR GAMLAKARLEBYBÖRDIGE HENRIK JACOB WIKAR ÄNDA TILL SYDAFRIKA. DÄR UTFÖRDE HAN ETT VERK SOM MEDFÖRDE INTERNATIONELLT ANSEENDE OCH GJORDE HONOM TILL EN PIONJÄR INOM DEN FINSKA FORSKNINGEN I FRÄMMANDE LÄNDER OCH STAMMAR.

”

Seppo Sivonen, 1982

Var Wikar den förste europén som på nära håll forskade i dessa sydafrikanska stammar? Möjligtvis, men det är sannolikt att han åtminstone var den första gamlakarlebybon som djärvt – om än ock delvis nödtvunget – hamnade in i ett äventyr som också blev en forskningsresa såhär pass långt hemifrån.

Dagboken var också orsaken till att han undgick dödsdom. I handelskompaniets ögon var Wikar en rymling. Efter att i över fyra års tid ha vistats i inlandet bad Wikar om benådning och visade upp sin dagbok som gav kompaniet nyttig information. Han blev benådad och togs igen i kompaniets tjänst. Från detta framåt finns det ingen kunskap om hans livsskeden.

“

WIKAR FÖRDE DAGBOK ÖVER SINA
MEST SPÄNNANDE ERFARENHETER
OCH TACK VARE DET LEVER DENNE
FINSKBÖRDIGE 'LIVINGSTONE' KVAR
I HISTORIE- OCH
ETNOLOGIEFORSKNINGEN MED
INRIKTNING PÅ SYDAFRIKA.

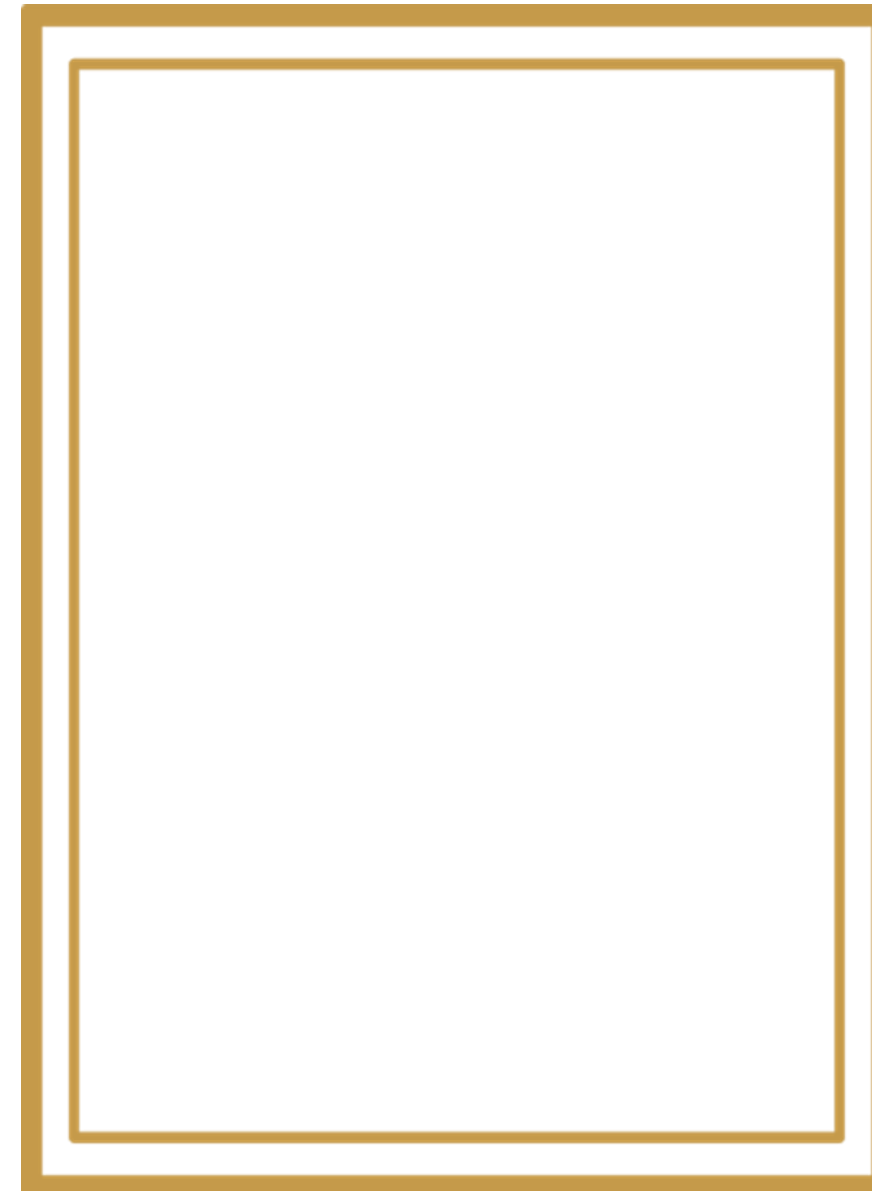
”

Seppo Sivonen, 1982

WIKAR VAR AV ALLT ATT DÖMA EN
OMSTRIDD PERSON DÅ, OCH ÄR DET I
SJÄLVA VERKET ÄNNU IDAG, EFTERSOM
HANS BERÄTTELSE SAMTIDIGT ÄR
FASCINERANDE OCH FULL AV LUCKOR.
VART RESTE HAN FÖRE SIN DÖD? VAR OCH
NÄR DOG HAN?

WIKAR GESTALTEN FÖRBLIR HÖLJD I
DIMMA ÄVEN I AVSEENDE PÅ AVSAKNADEN
AV PORTRÄTT.

Källor:

- Broberg, Gunnar, In the Shadow of Thunberg and Sparrman : Hendrik Jacob Wikar at the Cape, Svenska Linnésällskapets Årsskrift 2016.
- Björkman, Hjalmar, Bouppteckningar i Gamlakarleby stad 1697-1800, Birger Åkerman, Genealogiska Samfundets i Finland publikationer XI (1935).
- Granholm, Ole, "Upptäcktsresande dokumenteras – Gamlakarlebybon Henrik Jacob Wikar lyfts fram", Österbottningen 28.3.2005.
- Granwik, Greger, Henrik Jacob Wikar – afrikaresenär, Siirtolaisuus 37 (2010).
- Granwik, Greger, "Forskarna har fel om Henrik Jacob Wikar", Österbottningen 1.2.2019.
- Landelius, Otto, "Vem var Jacob Henric Wikar?", Österbottningen 21.4.1959.
- Liikanen, Anu 2008: Sanit ja khoikhoit varhaisten tutkimusmatkailijoiden kuvauksissa. En Pro gradu avhandling i allmän historia. Joensuu universitet.
- Mossop, E. E. (ed.), The journal of Hendrik Jacob Wikar (1779) : with an English translation by A.W. van der Horst and the journals of Jacobus Coetsé Jansz: (1760) and Willem van Reenen (1791) with an English translation by Dr. E. E. Mossop, 1935.
- Seitsonen, Oula, Suomalaisen Afrikan arkeologian tutkimuksen lyhyt historia, Muinaistutkija 4/2007.
- Sivonen, Seppo, Henrik Jakob Wikar : Suomalais-syntyinen Afrikan tutkija 1700-luvulla, Historiallinen aikakauskirja 1982:1.
- Svenfelt, Anders, Wikar, Henric Jacob, Keskipohjalaisia elämäkertoja, (red.) Pentti Pulakka (1995).
- Virrankoski, Pentti, Wikar, Henrik Jakob (s 1752), Finlands nationalbiografi, webpublikation. Studia Biographica 4. Helsingfors: Finska litteratursällskapet, 1997-. Publicerat 2007. På webben: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007471> (10.6.2020).